

İSLAM VE YORUM III

Din, Bilim ve Medeniyet
(Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına)

I. CİLT

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

İNÖNÜ
ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ

İnönü Üniversitesi
(İlahiyat Fakültesi)

İnönü Üniversitesi Yayınları No: 68

Sertifika No

26607

Yayına Hazırlayan

Prof. Dr. Fikret KARAMAN

ISBN

978-605-7853-21-9

1. Baskı Ekim 2019 Ankara, 500 Adet

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Abdulhan ÜNLÜSOY

Dr. Öğr. Üyesi Serkan DEMİR

İsteme Adresi

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

44280 Kampüs / MALATYA

Telefon: (0422) 377 49 99

e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

Baskı

TDV/i

YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASİMEVİ | PRINTING HOUSE

Serhat Mah. 1256 Sokak No:11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

Açıklama: Bu eserde “Kitaptan Bölüm” olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu, yazarlarına aittir.

SAFEDÎ'NİN (ö. 764/1363) EL-VÂFÎ BÎ'L VEFEYÂT ADLI ESERİNDE HZ. PEYGAMBER'İN HAYATININ MUKAYESELİ OLARAK İNCELENMESİ

Nesibe Hümeyra YAVUZ

Giriş

Mısır'da Eyyübî ordusunun Türk asıllı âzatlı emîrleri tarafından kurulan, dönemin tarihçilerinin "Türk Devleti" olarak adlandırdığı Memlûkler'in (648-923/1250-1517),¹ İslâm dünyasında elde ettikleri siyasî ve askerî başarılar, ilmî ve sosyo-kültürel gelişmelerin yeniden canlanması noktasında belirleyici bir unsur olmuştur. Memlûkler devri, beşerî ilimlerdeki canlılık açısından İslâm tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. Doğu İslâm dünyasının Moğol, Endülüs'ün ise Haçlı istilâsına uğradığı sırada kurulan Memlûk Devleti, ülkelerinden göç etmek zorunda kalan pek çok âlimin sığındığı yer olmuştur. Özellikle bu dönemde Kahire ve Dımaşk, İslâm dünyasının en önemli iki ilim merkezi haline geldi. İlmî çalışmaları destekleyen devlet adamları, ülkede Zengîler (521-1127/631-1233)² ve Eyyübîler (ö. 567-1171/866-1462)³ zamanından kalan medreselerin sayısını arttırdılar. Bu çerçevede kıraat, tefsir, hadis ve fıkıh gibi birçok alanda büyük âlimler yetişmiştir. İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429),⁴ Ca'berî (ö. 732/1332)⁵ ve Burhâneddin el-Kerekî (ö. 853/1449)⁶ kıraat ilminin en önemli temsilcilerinden-

¹ İsmail Yiğit, "Memlûkler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIX (2004), s. 90-97.

² Gülay Ögün Bezer, "Zengîler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XLIV (2013), s. 268-272.

³ Ramazan Şeşen, "Eyyübîler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XII (1995), s. 20-31.

⁴ Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 551-557.

⁵ M. Kemal Atik, "Ca'berî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), VI (1992), s. 527-528.

⁶ Tayyar Altıkulaç, "Kerekî, Burhâneddin", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXV (2002), s. 279-280.

dir. Meşhur şahısları ve hadis ricâlini tanıtan en muteber eserlerin pek çoğu bu dönemde kaleme alınmıştır. İbn Hallikân (ö. 681/1282),⁷ Safedî (ö. 764/1363),⁸ İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449),⁹ ve Zehebî (ö. 748/1348)¹⁰ bu sahanın en meşhurlarıdır. Mahallî tarih çalışmalarında ise Makrîzî (ö. 845/1442),¹¹ İbn Tağrîberdî (ö. 874/1470),¹² Sehâvî (ö. 902/1497)¹³ ve İbn İyâs (ö. 930/1524)¹⁴ gelmektedir. Bu müellifler eserlerinde Mısır'ın siyasî, içtimâî ve iktisadî durumunu geniş bir şekilde anlatmışlardır. Memlûkler dönemindeki ilmî faaliyetlerin içerisinde yer alan en yoğun saha ise tarihtir. Yine bu dönemde yetişen birçok büyük tarihçi, siyasî, idarî, kurumsal, mahallî tarih eserlerinin yanında şehir tarihleri, ansiklopedileri, siyer ve biyografi kitapları da kaleme alarak daha sonra kendi sahalılarında önemli kaynaklar hâline gelmiştir. Dolayısıyla bu eserler kendi çağlarını aşarak farklı dönem ve devletleri çalışan tarih araştırmacılarına rehber olmuştur. Araştırmamıza “ Memlûkler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer Çalışmaları, Safedî'nin (ö. 764/1363) el-Vâfi' Adlı Eserinde Hz. Peygamber'in Hayatı”¹⁵ adlı makale ışık tutmuştur. Biz bu çalışmada Memlûkler dönemine damgasını vuran siyer müelliflerine kısaca değindikten sonra Safedî'nin *Kitâbü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât*¹⁶ adlı meşhur eserinde Hz. Peygamber'in hayatını anlatan, yer yer dikkat çeken noktalara değinen “Muhammed Rasûlullah” maddesini ele aldık. Önce kısaca müellifin hayatını, daha sonra da ana hatlarıyla *el-Vâfi* adlı eserini tanıttık. Amacımız dönemin siyer yazım geleneği içerisinde Safedî gibi kendisi de “evlâdünnâs”¹⁷ kademesinde yer alan, meşhur bir emîrin torunu İbnü'd-Devâdârî'nin

- 7 Abdülkerim Özeydin, “İbn Hallikân”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 17-19.
- 8 İsmail Durmuş, “Safedî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXXV (2008), s. 447-450.
- 9 M. Yaşar Kandemir, “İbn Hacer el- Askalânî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XIX (1999), s. 514-531.
- 10 Tayyar Altıkulaç, “Zehebî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XLIV (2013), s. 180-188.
- 11 Eymen Fuâd Seyyid, “Makrîzî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXVII (2003), s. 448-451.
- 12 Mustafa Çuhadar- İsmail Yiğit, “İbn Tağrîberdî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 385-388.
- 13 Cengiz Tomar, “Sehâvî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXXVI (2009), s. 313-316.
- 14 Muhammed Razûk, “İbn İyâs”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 97-98.
- 15 Fatih Yahya Ayaz, “Memlûkler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer Çalışmaları, Safedî'nin (ö. 764/1363) el-Vâfi' Adlı Eserinde Hz. Peygamber'in Hayatı”, Siyer Araştırmaları Dergisi, 4 (2018).
- 16 Salâhaddin Halil b. Aybek es-Safedî, *Kitâbü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât* (nşr. Helmut Ritter, Sven Dederling v.dğr.), I-XXX, Wiesbaden-Beyrut 1962-2004.
- 17 Evlâdünnâs, Memlûk emîrlerinin hür olarak doğan oğullarından oluşan askerî ve sosyal zümreye verilen isimdir. Memlûkler döneminde “memlûk” kökenli olmak ayrıcalık kabul ediliyor ve bu aristokrasi tek nesille sınırlandırılıyordu. Sultanlarınkiler de dâhil olmak üzere bu sistemin

*Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*¹⁸ adlı siyer eserini *el-Vâfi* ile mukayeseli olarak incelemektedir. Bahsi geçen konular ile alakalı ayrıntılar, ilgili dipnotlarda referans olarak gösterilmiştir. Memlûk dönemi siyer müelliflerinden zikrettiğimiz diğer âlimlere kadar bütün vefat tarihleri, Hicrî ve Miladî olarak yazılmıştır.

1. Ana Hatlarıyla Memlûkler Dönemi Siyer Müellifleri

Memlûkler döneminde kaleme alınan siyer eserleri, önceki siyer kitaplarından büyük ölçüde istifade etmekle birlikte özellikle ilk kaynaklarda yer almayan bilgileri ihtiva etmesi açısından önem arz etmektedir. Bu dönemde tarih eseri te'lif eden pek çok âlim, ya eserlerinin başında ya da müstakil olarak Hz. Peygamber'in hayatını kaleme almıştır. Bu döneme damga vurmuş birçok tarihçi olmakla birlikte çalışmamızda ana hatlarıyla siyer müelliflerini zikretmeyi uygun gördük.

Bunların ilki muhaddis edip, fakîh ve Mısır'ın hâfızı olarak nitelendirilen İbn Seyyidünnâs'ın (ö. 734/1334)¹⁹ meşhur eseri *Uyûnü'l-eser fî funûni'l-megâzî ve's-şemâil ve's-siyer*'dir.²⁰ Kendisi eserinde büyük ölçüde İbn İshâk (ö. 151/768)²¹ ve Vâkidî (ö. 207/823)²² gibi ilk dönem siyer müelliflerinden istifade ederek Hz. Peygamber'in soyunu, kronolojik olarak hayatını, savaşlarını, mucizelerini ve şemâilini ele almaktadır. İkinci müellif, çalışmamızda eseri ile mukayese ettiğimiz İbnü'd Devâdârî'nin (ö. 736/1336'dan sonra)²³ meşhur eseri *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*'in²⁴ üçüncü cildi (*ed-Dürri's-semîn fî ahbâri Seyyidi'l-mürselîn*)-²⁵dir. Müellif bu cildi, Hz. Peygamber'in siyeri ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemine ayır-

---

inde yetişenlerin çocukları memlûk kabul edilmiyor ve bunlar " evlâdünnâs" adıyla memlûklerden daha aşağı ve çok az istisna dışında kırklar emîrliği rütbesini aşamayan bir askerî sınıf meydana getiriyorlardı. Geniş bilgi için bk. Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Evlâdü'n-Nâs", DİA, XI (1995), s. 525-526. Ayaz, "Memlûkler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer Çalışmaları", s. 14.

18 Seyfeddin Ebû Bekir b. Abdullah b. Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*, I-IX (nşr. Bernd Ratke-Edward Badeen-Ulrich Haarmann-Hans RRoemer-Saîd A.Âşûr vd.), Kahire-Beyrut 1960-1994.

19 M. Yaşar Kandemir, "İbn Seyyidünnâs", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 316-318.

20 Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fî funûni'l-megâzî ve's-şemâil ve's-siyer* (nşr. Muhammed el-îd el-Hatravî-Muhyiddin Mestû), I-II, Dımaşk 1992. Bu eser üzerine yapılmış bir doktora tezi için bk. Abdurrahim Arslan, İbn Seyyidünnâs (ö. 734/1334) ve 'Uyûnü'l-Eser Adlı Eseri (Basılmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi SBE, Şanlıurfa 2017).

21 Mustafa Fayda, "İbn İshâk", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 93-96.

22 Mustafa Fayda, "Vâkidî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XLII (2012), s. 471-475.

23 Cevat İzgi, "İbnü'd-Devâdârî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXI (2000), s. 11-13.

24 İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*, I-IX (nşr. Bernd Ratke-Edward Badeen-Ulrich Haarmann Hans R. Roemer-Saîd A. Âşûr vd.), Kahire-Beyrut 1960-1994.

25 İbnü'd-Devâdârî, *ed-Dürri's-semîn fî ahbâri Seyyidi'l-mürselîn* (nşr. Muhammed es-Saîd Cema-leddin), Kahire 1981.

mıştır. Çalışmamızda kendisine ve eserine uzunca değindiğimiz için burada yalnızca ismen yer verdik. Üçüncü müellif, dönemin meşhur Hanbelî âlimlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350)²⁶ ve onun Hz. Peygamber'in hayatının yanı sıra günlük hayatını bütün yönleriyle ele aldığı meşhur eseri *Zâdü'l-me'âd fî heydi hayri'l-'ibâd*²⁷dir. Eserinde hadis, akaid ve fıkıhı birleştiren bir metot izleyen müellif, sahih hadisleri temele alarak kronolojiden ziyade konu merkezli kaleme almıştır. Yine Memlükler'in ilk dönem tarihçileri arasında yer alan İbn Kesîr (ö. 774/1373)²⁸ ve onun *el-Fusûl fî (ihtisâri) sîreti'r-Resûl'ü*²⁹ adlı eseri de burada zikredilmelidir. Müellif eserinde klasik dönem siyer kaynaklarından İbn İshâk (ö. 151/768), Vâkîdî (ö. 207/823), İbn Sa'd (ö. 230/845)³⁰ ve İbn Hazm'ın (ö. 456/1064)³¹ eserlerinden faydalanmıştır.

Çerkez Memlükler döneminin (784-923/1382-1517) meşhur tarihçisi Makrîzî'nin (ö. 845/1442) *İmtâu'l-esmâ' bimâ li'r-Resûl (li'n-Nebiy) mine'l-enbâi ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'*³²adlı eseri, Hz. Peygamber'in hayatıyla alakalı yazılan kitapların en hacimlilerindedir. Eserde genellikle muteber hadis eserleri kaynak olarak kullanılmış ve birtakım rivayetlere dair şüpheler de müellif tarafından açık ifadelerle ortaya konulmuştur.

2. Safedî'nin Hayatı ve el-Vâfi bi'l-Vefeyât Adlı Eseri

Ebü's-Safâ Salâhaddin Halil b. Aybek b. Abdullah es-Safedî, 696 (1296-1297) yılında Filistin'in Safed şehrinde doğmuştur. Babası İzzeddin Aybek'in Türk asıllı Bahrî Memlük emirlerinden olması hasebiyle kendisi evlâdünnâs sınıfından kabul edilmektedir. Safed'de doğduğu için "Safedî", uzun süre maiyetinde çalıştığı Suriye valisi Seyfeddîn Tenkiz'e (ö. 741/1340)³³ nisbetle "Seyfi", Dımaşk'ta ikâmeti sebebiyle "Dımaşkî" gibi nisbeler ile anılmıştır. Safedî hem ilmî müktesebatı

26 H. Yunus Apaydın, "İbn Kayyim el-Cevziyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 123-127.

27 Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd* (nşr. Şuayb el- Amaût-Abdülkadir el-Arnaût), I-V, Beyrut 1981.

28 Abdülkerim Özaydın, "İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 132-134.

29 İbn Kesîr, *el-Fusûl fî (ihtisâri) sîreti'r-Resûl* (nşr. Muhammed el-İd el-Hatrâvî -Muhyiddin Müstû), Dımaşk 1992.

30 Mustafa Fayda, "İbn Sa'd", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 294-297.

31 H. Yunus Apaydın, "İbn Hazm", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 58-61.

32 Takiyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-Nebiy mine'l-ahvâl ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'* (nşr. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî), I-XV, Beyrut 1999.

33 Fatih Yahya Ayaz, "Tenkiz", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ek-II (2016), s. 598-599.

hem de bir emîr oğlu olması sayesinde birçok önemli vazifeye tayin edilmiştir.³⁴ Müellif, aklî ve naklî ilimler sahasında da dönemin meşhur âlimlerinden dersler almıştır. Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzetmiştir. Ardından resim ve hat ile meşgul olmuştur. Özellikle Arap dili ve edebiyatında büyük birikim sahibi olmuş; bu konuda çeşitli eserler kaleme almıştır. Safedî, hem büyük ilmî müktesebatı hem de bir emîr oğlu olması sayesinde birçok önemli vazifeye tayin edilmiştir. Gerek Dımaşk'taki gerekse Kahire'deki resmî görevleri dolayısıyla, pek çok âlim ve bürokratla tanışma ve onlardan istifade etme imkânı bulmuştur. Dımaşk'taki Takaviyye Medresesi'nde dil ve hadis dersleri vermiş; bu dersler hocaları tarafından takip edilmiş ve takdir edilmiştir. Müderrisliğin yanı sıra, Kahire, Dımaşk, Halep ve Safed'de inşâ divanında kâtiplik, beytûlmâl vekilliği, sır kâtipliği gibi çeşitli görevleri yürütmüştür. Ömrünün son yıllarında Dımaşk Beytûlmâl Vekilliği görevine atanan müellif, bu şehirde vefat etmiş ve Sûfiyye Kabristanı'na defnedilmiştir (11 Şevval 764/24 Temmuz 1363).³⁵Safedî'nin temel kaynağı, hocası Zehebî'nin *Târihu'l-İslâm*'i olmakla birlikte eserin girişinde istifade ettiği 300 kaynaktan söz etmektedir. Müellif 68 yıllık ömrüne çeşitli sahalarda kaleme aldığı pek çok eser sığdırmıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla eserlerinin sayısı 45 civarındadır. Bunların önemli bir kısmı ise neşredilmiştir. Onun eserleri, tarih ve vefeyât (7), dil ve edebiyat (35) gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır.³⁶ Müellifin çalışmamızla alakalı eseri *el-Vâfi*, Memlûkler'in ilk dönemine dair yazılmış biyografi kitapları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Söz konusu eser, din, devlet, ilim ve sanat adamları ile tasavvuf erbabına dair on dört bin biyografiyi ihtiva etmektedir. Burada yer alan şahsiyetler alfabetik olarak zikredilmekle birlikte Muhammed adını taşıyanlar, Hz. Peygamber'e hürmeten öne alınmaktadır. Elimizdeki neşre göre otuz cilt olan eserin ilk cildi Hz. Peygamber'in hayatına ayrılmaktadır. Safedî, konuları, toplam 28 başlıkta incelemektedir. Müellif "Bâbü Muhammed" başlığının altında önce Cahiliyye döneminde Muhammed ismi verilenlerden ve bu ismin verilme sebeplerinden bahsetmektedir. Ardından İslâm döneminde Muhacir ve Ensâr'ın çocuklarından bu ismi taşıyanları saymaktadır.³⁷ Daha sonra Hz. Peygamber'in ismi, künyesi, nesebi, doğum tarihi, çocukluğu, Şakk-ı Sadr olayı, Bahîra hadisesi, Hz. Hatice ile Meysere adına Şam'a yaptığı ticaret yolculuğu, bi'seti ve ilk vahiy, cinlerin Müslüman oluşu, İsrâ ve Mirac hadisesi, Hicret yolculuğu, kıblenin değişmesi, vefatı, tekfini, ve defni, cenaze namazının kılınma şekli, defnedildiği yer gibi

³⁴ Durmuş, "Safedî", s. 447.

³⁵ Safedî ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. İsmail Durmuş, *es-Safedî, Hayatı, Eserleri ve Gavâmuzu's-Sihah'ı* (Basılmamış Doçentlik Tezi), 1994, s. 1-98; a.mlf., "Safedî", *DİA*, XXXV, s. 447-450. Ayaz, "Memlûkler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer Çalışmaları", s. 12-32.

³⁶ Durmuş, "Safedî", s. 448.

³⁷ Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 55-56.

konuları işlemektedir.³⁸Ardından seçilmişliği,³⁹ faziletleri,⁴⁰ isimleri,⁴¹ evsafı,⁴² Hz. Peygamber'in mucizeleri,⁴³ gazveleri,⁴⁴ seriyyeleri,⁴⁵ Hac ve umreleri,⁴⁶ hanımları,⁴⁷ erkek çocukları,⁴⁸ kız çocukları,⁴⁹ amcaları,⁵⁰ halaları,⁵¹ valileri,⁵² elçileri,⁵³ erkek azatlıları,⁵⁴ hanım azatlıları,⁵⁵ hizmetinde bulunanlar,⁵⁶ bekçiliğini ve muhafazasını üstlenenler,⁵⁷ kâtipleri,⁵⁸ Ashâbının seçkinleri,⁵⁹ Aşere-i Mübeşşere,⁶⁰ kendisine benzeyenler,⁶¹ binek hayvanları,⁶² silahları,⁶³ kıyafetleri⁶⁴ konularını ele alınmaktadır.

3. *Kenzü'd-dürer*'de Ana Hatlarıyla Hz. Peygamber'in Hayatı

Safedî gibi dönemin evlâdünnâs kademesinde yer alan, meşhur bir emîrin torunu İbnü'd Devâdârî'nin (ö. 736/1336'dan sonra) dokuz ciltlik eseri *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l gurer*'in üçüncü cildi (*ed- Dürrü's-semîn fî ahbâri Seyyidil-mürselîn*) Hz. Peygamber'in siyeri ve Hulefâ-yi Râşidin dönemine ayrılmıştır. Elimizdeki neşre göre bu cildin 5-153. sayfaları arası Hz. Peygamber'in hayatından

38 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 56-61.

39 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 61-62.

40 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 62.

41 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 62-63.

42 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 63-66.

43 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 70-75.

44 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 75.

45 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 76-77.

46 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 78.

47 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 79-81.

48 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 81-82.

49 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 82-83.

50 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 83.

51 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 84.

52 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 84-85.

53 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 85-87.

54 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 87.

55 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 87.

56 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 87-88.

57 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 88.

58 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 89.

59 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 89.

60 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 89.

61 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 89.

62 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 90-91.

63 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 91-92.

64 Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 93.

bahsetmektedir. Muhteva olarak Hicret öncesi bölümde⁶⁵ Rasûlüllah'ın nesebi, doğumu, kavmi, nübüvvetinden önceki irhâs olayları,⁶⁶Kureyş'ten kendisine eziyet edenler,⁶⁷ kendisi ile alay edenler,⁶⁸ Hz. Peygamber'e benzeyenler,⁶⁹ vb. konular ele alınmaktadır. Ardından kronolojik olarak Medine dönemi hadiseleri anlatılmaktadır. Hicret'ten sonraki dönemde ele alınan başlıklar sırasıyla Yalnızca Hz. Peygamber'e ait sözler,⁷⁰ Hicretin başlangıcından itibaren Mübarek Nil nehri bahsi,⁷¹ Putların yıkılma mucizesi,⁷² Veda Haccı,⁷³ Vefatı,⁷⁴ İsimleri,⁷⁵ fizikî/bedenî özellikleri,⁷⁶ Manevî Özellikleri,⁷⁷ Kâdî İyâz'ın eş-Şifâ eserinde Hz. Peygamber'in Mucizelerinden Alıntılar,⁷⁸ Hanımlarının nesebi ve sayıları,⁷⁹ Kızlarının İzdivaçları,⁸⁰ Amcaları ve Halaları,⁸¹ Hizmetinde Bulunan Köleler,⁸² Hizmetinde Bulunan Hürler,⁸³ Gazvelerdeki Korumaları, Kral ve Kabilelere Gönderdiği Kimseler,⁸⁴ Kâtipleri,⁸⁵ Seçkin Refîkleri, Binekleri,⁸⁶ Hayvanları,⁸⁷ Silahları,⁸⁸ Kıyafetleridir.⁸⁹

65 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 5-53.

66 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 5.

67 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 39.

68 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 40.

69 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 51.

70 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 47.

71 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 54.

72 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 79.

73 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 82.

74 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 85.

75 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 95.

76 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 96.

77 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 99.

78 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 113.

79 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 124.

80 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 130.

81 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 133.

82 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 140.

83 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 143.

84 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 144.

85 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 146.

86 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 147.

87 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 148.

88 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 149.

89 Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 151.

4. Eserlerin Mukayesesi

Bu bölümde müellifimiz Safedî'nin *el-Vâfî*'si ile İbnü'd-Devâdârî'nin *Kenzü'd-dürrer* adlı eseri "muhteva, usul ve kaynaklar" açısından mukayese edilmektedir. İlk olarak muhteva açısından bakılacak olursa Safedî, ilk başlıkta Hz. Peygamber'in "Ebü'l-Kasım" künyesini naklettikten sonra "Ebü İbrâhîm Muhammed b. Abdullah..." şeklinde ikinci bir künye daha zikretmektedir.⁹⁰ İbnü'd-Devâdârî'nin *kenzü'd-dürrer*'de Hz. Peygamber'in doğumu ve sonrasındaki olayları Safedî'ye göre oldukça uzun işlemektedir. Safedî, ilgili bölümleri 5 sayfada anlatırken, İbnü'd-Devâdârî ona nispetle 34 sayfada anlatmaktadır. Müellif, ilgili kısımları uzun ele almakla birlikte ensâb ilmini çok iyi bilen, kabileler arasındaki soy, asâlet ve fazilet tartışmalarında hakemliğine başvurulmuş Cahiliyye devri şair ve hatiplerinin görüşlerine ve kendisinin Ebû Tâlib ile diyaloglarına diğer bölümlere göre daha kısa yer vermektedir.⁹¹ İkinci olarak usul açısından karşılaştıracak olursak Safedî, Hz. Peygamber'in hayatını kronolojiden ziyade tematik biçimde ele almaktadır. Müellif, toplam 28 ana başlık, 4 alt başlıkta konuları ele alırken İbnü'd-Devâdârî, kendisinin de belirttiği gibi başlıkları genel ve özel olarak ikiye ayırmakta; bu işi kendisinden önce kimsenin yapmadığını ifade etmektedir.⁹² Müellif aynı zamanda bölümler içerisinde konu ile alakalı şiirlerin izahına yönelik çeşitli başlıklara yer vermektedir. Mesela tefsîr-u kelimâti min hezâ er-ricz başlığı altında bir önceki şiirde bahsi geçen kelimeleri izah etmektedir.⁹³ İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer*'de Safedî'den farklı olarak Medine döneminden itibaren kronolojik olarak konuları özetlemektedir.⁹⁴ Safedî ise Hz. Peygamber'in hayatı kısmında oldukça sade bir üslup kullanmakta, başlıklar ile alakalı çeşitli mısraları zikrederken "el-Kâmil, es-Serîğ, et-Tavîl" gibi çeşitli şiir kalıplarını kullanmaktadır.⁹⁵ Müellif'in *el-Vâfî*'deki tarihlendirme hususunda ay veya yıl hesabından ziyade Hz. Peygamber'in yaşından hareket etmesi, farklılık arz etmektedir. Örneğin Hz. Peygamber'in Kâbe hakemliği bahsinde "35 yaşına ulaştığında",⁹⁶ İsrâ ve Mirac hadisesiyle ilgili "51 yaş ve dokuz aylık",⁹⁷ Hicret yolculuğuna çıkarken "53 yaşına ulaştığında"⁹⁸ vb. ifadeler yer almaktadır. İbnü'd-Devâdârî, Safedî gibi olduğu gibi hadis malzemesinden çokça faydalanmaktadır. Mesela Hz. Peygamber'in nesebiyle alakalı bahsi bitirdikten sonra zikrettiği nesebi, dönemin

⁹⁰ Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 56.

⁹¹ Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 27.

⁹² İzgi, "İbnü'd-Devâdârî", s. 12.

⁹³ Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 136.

⁹⁴ Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürrü's-semîn, s. 56.

⁹⁵ Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 63,66-67.

⁹⁶ Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 58.

⁹⁷ Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 59.

⁹⁸ Bk. Safedî, el-Vâfî, I, 60.

önde gelen bir muhaddis, edip ve tarihçisi ile diğer ulemaya okuduğunu ve onlara teyit ettirdiğini ifade etmektedir.⁹⁹ İbnü'd-Devâdârî'nin, konuları kronolojik olarak ele almadan önce her senenin olaylarının başında Nil nehrinin durumundan bahsetmesi, Mısırlı tarihçilere özgüdür.¹⁰⁰ Son olarak kaynaklar açısından bakıldığında Safedî'nin Memlûkler dönemi siyer müelliflerin büyük çoğunluğu gibi muhaddislik yönünün öne çıktığı görülmektedir. Bu nedenle, *el-Vâfi*'de hadis istilahlarına çokça yer vermektedir. Eserinin başında Hz. Peygamber'in doğum tarihiyle ilgili farklı nakillerden bahsederken bir rivayet için "hasen isnadla" ifadesinin yer alması bunu kanıtlamaktadır.¹⁰¹ Özellikle Şakk-ı Sadr, İsrâ, Mirac gibi irhâs ve mucize rivayetleriyle ilk vahiy bahsinde, Hz. Peygamber'in faziletleri ve özellikleri gibi konularda hadis kaynaklarına müracaat etmektedir. Mesela Şakk-ı Sadrın Mirac'da gerçekleştiğine dair rivayeti Buhârî'den,¹⁰² ilk vahiyle alakalı rivayeti Buhârî ve Müslim'den,¹⁰³ İsrâ, Mirac haberlerini ise Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî¹⁰⁴ gibi hadis kaynaklarından aktarmaktadır. Bunun haricinde konu içerisinde Kur'an-ı Kerim âyetlerine ve bazı müfessirlerin görüşlerine de yer vermektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in İsrâ hadisesinin beden mi yoksa ruhen mi gerçekleştiği hususundaki tartışmaları ele alırken olayın bir rüya olduğu şeklindeki rivayeti Taberî'nin (ö. 310/923) tefsirinden nakletmektedir.¹⁰⁵ İbnü'd-Devâdârî'nin eserini kaleme alırken bilhassa istifade ettiği müellifler: "İbn Hişâm (ö. 218/833),¹⁰⁶ Taberî (ö. 310/923),¹⁰⁷ İbn Sa'd (ö. 230/845) ve İbn Kesîr'dir (ö. 774/1373)."

Sonuç

İslâm tarihi araştırmacıları için kayda değer eserler ortaya koyan Safedî'nin biyografi sahasında kaleme aldığı *el-Vâfi bi'l vefeyât* adlı eseri, Memlûk döneminin ilk devresi açısından büyük taşımaktadır. Müellif, Memlûk dönemi siyer yazım geleneğinde görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in hayatını yazmayı kendisine vazife olarak addetmiş; hacimli eserini buna ayırmıştır. Eserinde kullandığı sade üslup ve kronolojiden ziyade tematik olarak konuları ele alması, dönemin tarihçilik anlayışını yansıtmaktadır. Bununla birlikte konular içerisinde hadis eserleri ve rivayetlerinin siyer ve diğer tarih kaynaklarından daha fazla kullanılması

⁹⁹ Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürri's-semîn, s. 9.

¹⁰⁰ Bk. İbnü'd-Devâdârî, ed-Dürri's-semîn, s. 58, 61, 63, 68-69.

¹⁰¹ Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 63.

¹⁰² Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 57.

¹⁰³ Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 58.

¹⁰⁴ Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 59.

¹⁰⁵ Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 59.

¹⁰⁶ Mustafa Fayda, "İbn Hişâm", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XX (1999), s. 71-73.

¹⁰⁷ Mustafa Fayda, "Taberî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXXIX (2010), s. 319-320.

dikkat çekmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in künyesi ile ilgili bilgiler ve yaşını tespit hususundaki tarihlendirme tekniği, tespit edebildiğimiz kadarıyla daha önce rastlanılmayan bir usuldür. Çalışmamızda mukayese ettiğimiz İbnü'd-Devâdârî'nin *Kenzü'd-dürrer ve câmi'u'l gurer* adlı eseri, müellifin babasının görevi mü-nasebetiyle dolaştığı dönemde kaleme aldığı genel bir tarih eseridir. Müellifin bu tarihi yazmaktaki amacının nadir rivayetlerle birlikte nükteli methiyeler ve hikâ-yelerle okuyucunun ilgisini çekmek olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Memlük devlet erkânının sağladığı imkânlar neti-cesinde oluşan kültürel ortamda kaleme alınan siyer eserleri, kendi sahalarında daha sonra başucu birer kaynak haline gelerek pek çok alanda çalışma yapan araştırmacılara ışık tutmuştur. Bilhassa biyografi türü eserlerin en hacimlilerinin meyvesini verdiği bu dönemde, konuların kendine has usulü, muhtevası ve kay-nakları bakımından dikkate değer bilgilere rastlandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALTIKULAÇ, Tayyar, "İbnü'l-Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 551-557.
- , "Kerekî, Burhâneddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXV (2002), s. 279-280.
- APAYDIN, H. Yunus, "İbn Hazm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 58-61.
- , "İbn Kayyim el-Cevziyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 123-127.
- ARSLAN, Abdurrahim, *İbn Seyyidinnâs (ö. 734/1334) ve 'Uyûnü'l-Eser Adlı Eseri* (Basılmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi SBE, Şanlıurfa 2017).
- ATİK, M. Kemal, "Ca'berî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VI (1992), s. 527-528.
- AYAZ, Fatih Yahya, "Tenkiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ek-II (2016), s. 598-599.
- , "Memlükler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer Çalışmaları, Safedî'nin (ö. 764/1363) el-Vâfi' Adlı Eserinde Hz. Peygamber'in Hayatı", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 4 (2018), 12-32.
- BEZER, Gülay Öğün, "Zengîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLIV (2013), s. 268-272.
- ÇUHADAR, Mustafa, "İbn Tağrîberdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 385-388.
- DURMUŞ, İsmail, *es-Safedî, Hayatı, Eserleri ve Gavâmızı's-Sıhah'ı* (Basılmamış Doçentlik Tezi), 1994.
- , "Safedî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV (2008), s. 447-450.

- el- MAKRÎZÎ, Takıyyüddin Ahmed b. Ali (ö. 845/1442), *İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-Nebiy mine'l-ahvâl ve'l-emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'* (nşr. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî), I-XV, Beyrut 1999.
- es- SAFEDÎ, Salâhaddin Halil b. Aybek (ö. 764/1363), *Kitâbü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât* (nşr. Helmut Ritter, Sven Dederling v.dğr.), I-XXX, Wiesbaden-Beyrut 1962-2004.
- FAYDA, Mustafa, "İbn Hişâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 71-73.
- , "İbn İshâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 93-96.
- , "İbn Sa'd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 294-297.
- , "Taberî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX (2010), s. 319-320.
- , "Vâkıdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLII (2012), s. 471-475.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed (ö. 751/1350), *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd* (nşr. Şuayb el- Amaût-Abdülkadir el-Arnaût), I-V, Beyrut 1981.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ (ö. 774/1373), *el-Fusûl fi (ihtisârî) sîreti'r-Resûl* (nşr. Muhammed el-İd el-Hatrâvî -Muhyiddin Müstû), Dımaşk 1992.
- İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethuddin Muhammed (ö. 734/1334), *Uyûnü'l-eser fi fûnüni'l-megâzi ve's-semâil ve's-siyer* (nşr. Muhammed el-İd el-Hatrâvî-Muhyiddin Mestû), I-II, Dımaşk 1992.
- İbnü'd-Devâdârî, Seyfeddin Ebû Bekir b. Abdullah b. Aybek (ö. 736/1336'dan sonra), *ed-Dür-rü's-semîn fi ahbâri Seyyidi'l-mürselîn* (nşr. Muhammed es-Saîd Cemaleddin), Kahire 1981.
- İbnü'd-Devâdârî, Seyfeddin Ebû Bekir b. Abdullah b. Aybek (ö. 736/1336'dan sonra), *Ken-zü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*, I-IX (nşr. Bernd Ratke-Edward Badeen-Ulrich Haarmann-Hans R. Roemer-Saîd A. Âşûr vd.), Kahire-Beyrut 1960-1994.
- İZGİ, Cevat, "İbnü'd-Devâdârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXI (2000), s. 11-13.
- KANDEMİR, M. Yaşar, "İbn Hacer el- Askalânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIX (1999), s. 514-531.
- , "İbn Seyyidünnâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 316-318.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "İbn Hallikân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 17-19.
- , "İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 132-134.
- RAZÛK, Muhammed, "İbn İyâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XX (1999), s. 97-98.
- SEYYİD, Eymen Fuâd, "Makrîzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXVII (2003), s. 448-451.

- Seyyid Muhammed es-Seyyid , “Evlâdü'n-Nâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XI (1995), s. 525-526.
- ŞEŞEN, Ramazan, “Eyyübîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XII (1995), s. 20-31.
- TOMAR, Cengiz, “Sehâvî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVI (2009), s. 313-316.
- YİĞİT, İsmail, “Memlükler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIX (2004), s. 90-97.